

Sønderjysk

Ejstrup, Michael

Published in:
Sprog & samfund

Publication date:
2017

Document Version
Artiklen som den fremstår med udgiverens layout. Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Ejstrup, M. (2017). Sønderjysk. Sprog & samfund, 2017(4).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Download policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Sønderjysk

Med glimt i øjet siges om sønderjyder, at i Haderslev bor de fine.

I Sønderborg vil de gerne være det, i Aabenraa gider de ikke, og i Tønder ved de ikke, hvad det er.

AF MICHAEL EJSTRUP, FORSKNINGSCHEF I SPROG VED DANMARKS MEDIE- OG JOURNALISTHØJSKOLE

I Sønderjylland har det lokale sprog en særlig status, som træder frem allerede ved, at det bruges i købstæderne på lige fod med fællesdansk. Sønderjysk er dialekten, som stadig har en væsentlig position syd for Kongeåen. Sønderjyder er stolte af deres dialekt. Den store nabo mod syd bidrager med både samhandel, samvær og kulturelle fællesskaber, og det har sat sine spor i sproget.

Som indledningen antyder, er sønderjysk ikke én dialekt; der høres forskellige udgaver, hvor specielt de østlige og vestlige egne byder på forskelle, som selv det utrænede øre vil kunne opdage.

I de nordvestlige egne af Sønderjylland kan man høre kortvokalstød, som det kendes i egene nord for det sønderjyske område, længere mod syd hører man stadig stød, men ikke kortvokalstød. På Rømø hører stød ikke til normalen. Helt specielt er det, at man på Als og egnene vest herfor kan høre ordtoner. Så ord, der oprindeligt har én stavelse har en jævn tone, mens oprindeligt tostavete ord, der i sønderjysk kun har én stavelse, har en op-ned- (stigende-faldende) tone; fx i ordparrene *rist/riste*, *hals/halse* og *lys/lyse*. Lyt til eksemplerne fra Sønderborg.

Sønderjyderne har to sproglyde, som ikke er almindelige i andre danske dialekter, men som til gengæld er det i tysk – *ich*-lyd [ç] og *ach*-lyd [x]. Lydene findes nogenlunde distribueret som skriftens g efter hhv. for- og bagtungevokal – altså ['pʰiçə] (*piger*) og ['kʰäxə] (*kager*). Læg også mærke til, at konsonanter, vi i fællesdansk udtaler som [b] efter en vokal, udtales [f] på sønderjysk som i ['sg̃if], ['sg̃äf], ['s̃ei:f] *skib*, *skab* og *sæbe*.

Og a-vokalen er ens [ä] i sønderjysk, uanset hvilken konsonant der kommer før eller følger efter vokalen. Altså er udtalen af a-vokalen ens i følgende ord i sønderjysk *kan*, *kat*, *kam*, *skal*, *vase*, *rase* og *farve* – ligesom systemet med a-vokalen er i tysk.

Diftongerne i sønderjysk indtager en anden stilling i sønderjysk end i fællesdansk, således at de lange halvhøje vokaler (*e*-, *ø*- og *o*-vokaler) udtales som diftonger, men ikke ens i hele Sønderjylland. På Als høres *ei*, *øi* og *ou*, mens man i andre egne hører de omvendte diftonger.

Blødt d [ð] er ikke en del af sønderjysk, og der hvor sjællænderne og bornholmerne har denne lyd efter en vokal, har sønderjyderne oftest ingenting som fx ['bo:] *båd*, ['ve:] *ved* (v) og ['sg̃y:] *skyde*. Den korte vokal før [ɥ] i ord som *ovn* ['ʌɥnʔ] og *sjov* ['sʃʌɥʔ] er lavere i sønderjysk, så udtalen på fx Als er ['äɥn] og ['sʃäɥ].

På sønderjysk står den bestemte artikel foran *æ hund* og *æ hus* – ligesom i vestjysk. Navneordene har to køn fordelt næsten som i fællesdansk *jæn hund* og *jet hus*; dog hedder det *jet kop*. Nogle af udsagnsordene har i de sydøstlige egne særlige bøjningsformer i nutid, der bl.a. svarer til den omlyd, vi kender i tysk – fx [hän'fe:] (*han får*) og [hän'g̃e:] (*han går*). Ligesom nogle datidsformer af uregelmæssige udsagnsord er specielle som fx [hän'g̃œ:] (*han gjorde*) og [hän'sœ:] (*han sagde*).

En undersøgelse af sproget i Sønderborg fra 2006 viste, at sønderjyderne dér stadig havde mange dialektord i brug i daglig tale som fx *båm* (*slik*), *påmle* (*boller*), *isterbåån* (*medisterpølse*), *telle* (*tallerken*), *gaf* (*hul*), *fek* (*lomme*), og *de jabbe* (*de snakker* (for meget)).

På Modersmål-Selskabets hjemmeside kan man lytte til lydfiler med små lydbidder med bl.a. sønderjysk: <https://goo.gl/e4eYm9>

Michael Ejstrup, ph.d., er forskningschef i sprog ved Danmarks Medie- og Journalisthøjskole og uddannet i lingvistik og fonetik samt retorik.